

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
з навчальної дисципліни «Конфліктологія»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
*053 Психологія (практична психологія)***

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. №7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології (протокол від 15.08.2023 № 8)

Розробники:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук,
доцент Шиліна А. А.

Рецензенти:

1. Провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України, кандидат психологічних наук, с.н.с. Мацегора Я. В.
2. Доцент кафедри соціології та психології педагогіки факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Чепіга Л.П.

**1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(денна форма навчання)**

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		Лекції	Семінарські	Практичні	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр 2							
Тема № 1 Становлення конфліктології як науки. Предмет, завдання та напрямки сучасної конфліктології	10	4	2		-	4	залік
Тема № 2 Методологія та методи конфліктології.	12	2	2	2	-	6	
Тема № 3. Сучасні концепції конфлікту. Визначення поняття «конфлікт». Функції конфлікту.	10	2	2	2	-	4	
Тема № 4. Умови виникнення та причини конфліктів.	8	2	2		-	4	
Тема № 5. Структура конфлікту та його динаміка.	14	4	2	2	-	6	
Тема № 6. Класифікації конфліктів.	10	2	2		-	6	
Тема № 7. Психодіагностичні методи конфліктів та їх характеристика.	14	4	-	4	-	6	
Тема № 8. Стилi поведінки в конфліктах.	12	4	-	2	-	6	
Всього за семестр №2:	90	24	12	12	-	42	
Семестр № 3							
Тема № 9. Переговори як один з основних видів завершення конфлікту.	14	4	2	2	-	6	екзамен
Тема № 10. Внутрішньоособистісний конфлікт.	16	4	2	2	-	8	
Тема № 11. Міжособистісний	16	4	2	2	-	8	

конфлікт.							
Тема № 12. Вирішення конфліктів (трудових, педагогічних, міжособистісних та ін.) в умовах пандемії.	14	4	2	2	-	6	
Всього за семестр № 3:	60	16	8	8	-	28	

2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські	Практичні	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр 2							
Тема № 1 Становлення конфліктології як науки. Предмет, завдання та напрямки сучасної конфліктології	11	1	-	-	-	10	екзамен
Тема № 2 Методологія та методи конфліктології.	12	-	-	-	-	12	
Тема № 3. Сучасні концепції конфлікту. Визначення поняття «конфлікт». Функції конфлікту.	14	1	1	-	-	12	
Тема № 4. Умови виникнення та причини конфліктів.	13		1	-	-	12	
Тема № 5. Структура конфлікту та його динаміка.	13	1			-	12	
Тема № 6. Класифікації конфліктів.	13		1		-	12	
Тема № 7. Психодіагностичні методи конфліктів та їх характеристика.	12	1	-	1	-	10	
Тема № 8. Стилi поведінки в конфліктах.	11		-	1	-	10	

Тема № 9. Переговори як один з основних видів завершення конфлікту.	12	1	-	1	-	10
Тема № 10. Внутрішньоособистісний конфлікт.	13		1		-	12
Тема № 11. Міжособистісний конфлікт.	12	-	-	-	-	12
Тема № 12. Вирішення конфліктів (трудових, педагогічних, міжособистісних та ін.) в умовах пандемії.	14	1	-	1	-	12
Всього за семестр № 3:	150	6	4	4	-	136

3. Методичні вказівки до семінарських та практичних занять

Тема № 1. Становлення конфліктології як науки. Предмет, завдання та напрямки сучасної конфліктології.

Семінарське заняття Становлення конфліктології як науки. Предмет, завдання та напрямки сучасної конфліктології.

Навчальна мета заняття сформувати уявлення про становлення конфліктології, про її етапи розвитку; про предмет конфліктології, її завдання та напрямки.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Навчальні питання:

1. Становлення конфліктології.
2. Основні етапи становлення конфліктології.
3. Місце конфліктології в системі соціальних дисциплін.
4. Об'єкт, предмет та завдання сучасної конфліктології.

Методичні вказівки.

При відповіді на запитання семінарського заняття необхідно знати.

Конфлікти супроводжують всю історію розвитку людства. Навіть сам потік історії рухається у мінливих руслах конфліктів. Однак цей потік містить і певні якісно відмінні, визначальні етапи.

Вищою цінністю мислителі давнини визнавали не війну і боротьбу, а мир і злагоду. Протиріччя - центральна категорія діалектики - сучасного філософського вчення про загальних категоріях і законах розвитку природи, суспільства і людського мислення.

Серед давніх і сучасних філософів немає повної єдності в розумінні ролі протиріч, боротьби і конфліктів. Вже деякі з древніх філософів висловлювали утопічні надії на можливість створення суспільства, де будуть усунені всякі суперечності і конфлікти.

У Середньовіччя, коли утвердилася християнська релігія, заснована на ідеях людинолюбства, рівності всіх перед Богом, домогтися міцного миру між людьми знов-таки не вдалося.

Два різних підходи до розуміння природи соціального конфлікту в Новий час. У ході обговорення виявилися два різних підходи до розуміння природи соціального конфлікту, які можна визначити як песимістичний і оптимістичний.

У своєму подальшому розвитку теорія конфлікту постійно спирається на базові ідеї про природу конфлікту, висловлені видатними мислителями давнини, Середньовіччя та Нового часу.

Найбільш тісно сучасна конфліктологія пов'язана із соціологією, яка, вивчаючи суспільну думку щодо різних проблем суспільства, роблячи стосовно них власні висновки, може виявити болючі її зони, а також простежити наслідки цих явищ для суспільства.

Конфліктологія як окрема дисципліна склалася в п'ятдесятих-шістдесятих роках нинішнього століття в надрах західної соціології та політології. Її предметом стало пояснення процесів життя, функціонування та розвитку суспільних систем і підсистем допомогою категорії конфлікту, що позначає зіткнення, протиборство суб'єктів, які переслідують протилежні інтереси і цілі.

У соціології загальна концепція соціального конфлікту стала складатися в кінці XIX - початку XX ст. в роботах німецьких учених Макса Вебера (1864-1920) і Георга Зіммеля (1858 - 1918). Вони довели, що конфлікти є невід'ємною частиною соціального життя.

Класичним твором сучасної конфліктології стала робота Л. Козера «Функції соціального конфлікту» (1956). Розвиваючи ідеї Вебера і Зіммеля про загальності та універсальності конфлікту, американський соціолог дав у своїй роботі глибоке обґрунтування позитивної ролі конфліктної взаємодії в житті суспільства.

Специфіка суспільних конфліктів пов'язана з оперування великими обсягами інформації, знаків, символів, знань про світ, про себе і про інших людей. Навіть ті конфлікти, які на перший погляд пов'язані тільки з матеріальними причинами, в дійсності мають багато інших аспектів, будучи пов'язані також і з твердженням статусу, ролі, престижу.

Питання цільових виступів, доповідей, рефератів (письмових відповідей):

1. Соціально-історичні і теоретичні передумови виникнення конфліктології.
2. Три напрями конфліктології як науки.
3. Визначте об'єкт конфліктології, назвіть вчених з прізвищами яких пов'язано становлення конфліктології як відносно самостійної дисципліни.
4. У чому проявляється взаємозв'язок між конфліктологією та управлінськими дисциплінами?
5. Назвіть прізвища вчених, з якими пов'язано становлення конфліктології, як самостійної науки.

Індивідуальне завдання.

Використовуючи лекційний матеріал та додаткову літературу заповнити таблицю:

Часові етапи еволюції конфліктології		Теоретичний напрямок	Представники	Основні ідеї
1				
2				
3				
4				

Література.

1. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Києво-Могилянська академія. 2015. 222 с.
2. Долинська, Л. В. Психологія конфлікту: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Каравела, 2014. 304 с.
3. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України. Г. І. Луцишин. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
4. Конфліктологія: навчальний посібник. за ред. Г. В. Гребенькова. Львів: Магнолія. 2011. 229 с.
5. Конфліктологія. Д.В. Коваленко, І.М. Шалімова, О.М. Керницький, В.А. Бурбита. Х. 2015. 196 с.
6. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Т. Яхно, І. Куревіна. Центр учбової літератури, 2021. 168 с.

Тема № 2. Методологія та методи конфліктології.

Семінарське заняття: методологія та методи конфліктології.

Навчальна мета заняття сформувати уявлення про методологію та методи, що використовуються в конфліктології.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Навчальні питання:

1. Загальнонаукові принципи дослідження конфліктів.
2. Основні методологічні принципи конфліктології.
3. Етапи дослідження конфліктів.
4. Методи дослідження конфліктів та їх характеристика.
5. Використання конфліктологічних методів в дослідженні.

Питання цільових виступів, доповідей, письмових відповідей:

1. Загальнонаукові методи конфліктології.
2. Спеціальні методи конфліктології
3. Методологічний інструментарій.

Література.

1. Калаур С. М., Фалинська З. З. Соціальна конфліктологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Т. Астон. 2010. 360 с.
2. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України / Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
3. Конфліктологія: навчальний посібник /за ред. Г. В. Гребенькова. Львів : Магнолія, 2011. 229 с. .
4. Мороз О. В. Теорія конфліктів в контексті побудови загальної моделі ефективності сучасного підприємства: монографія. Вінниця. Видавництво ВНТУ. 2010. 255 с

Практичне заняття: методологія та методи конфліктології.

Навчальна мета заняття сформувати та закріпити уявлення про методологію та методи, що використовуються в конфліктології.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: кабінет факультету №6.

Навчальні питання:

1. Визначити методи.
2. Метод картографії конфлікту.
3. Виконати завдання.

Література.

1. Калаур С. М., Фалинська З. З. Соціальна конфліктологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Т. Астон. 2010. 360 с.
2. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України / Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
3. Конфліктологія: навчальний посібник /за ред. Г. В. Гребенькова. Львів : Магнолія, 2011. 229 с. .
4. Мороз О. В. Теорія конфліктів в контексті побудови загальної моделі ефективності сучасного підприємства: монографія. Вінниця. Видавництво ВНТУ. 2010. 255 с

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк та ручка, практичні завдання.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Завдання на практичне заняття:

1. Визначити які методи конфліктологічного дослідження найбільше відповідають наведеним характеристикам. Зробити порівняльну характеристику.

- Об'єктивність - висновки повинні бути зроблені на достовірних даних, а не на припущеннях чи уявленні.
- Валідність - можливість повноти дослідження.
- Надійність - отримання однозначних результатів при багаторазовому контролі.
- Специфічність - відповідність певної методики тільки тому фактові, процесу чи проблемі, які вивчаються.
- Економічність - розв'язання цієї проблеми з найменшими витратами часу, засобів, зусиль тощо.

2. На конкретному прикладі (конфліктній ситуації) використати метод **"картографії конфлікту"**. Суть методу полягає у послідовному заповненні "карти" конфлікту, розділеної на кілька секторів, у центр заноситься основна проблема, а в розділи - інформація про учасників конфлікту та їхню мету в ньому.

3. Мозковий штурм на тему запозичення методів конфліктології з інших наук. Конфліктологічні методи.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

На прикінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно методів, що використовуються в конфліктології.

Тема № 3. Сучасні концепції конфлікту. Визначення поняття «конфлікт». Функції конфлікту.

Семінарське заняття: поняття й функції конфлікту, основні концепції конфлікту.

Навчальна мета заняття сформулювати уявлення про основні концепції конфліктів та їх функції. Вміти визначати поняття конфлікту.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Навчальні питання:

1. Концепції конфлікту.
2. Визначення конфлікту та його характеристика.
3. Понятійно-категоріальна схема опису конфлікту.
4. Функції конфліктів.

Методичні вказівки.

При відповіді на питання семінарського заняття здобувачам вищої освіти необхідно знати.

Сучасні концепції конфлікту являють собою третій етап у розвитку наукових уявлень про сутність і природу цього соціального явища .

На першому етапі (з середини XIX ст.) На противагу ідеї, згідно з якою конфлікт різних інтересів (в основному класових) є основою евристичного

принципу пояснення історії (К. Маркс), висловлювалися думки про те, що конфлікт є основним поняттям соціології, невіддільним від всього культурного життя (М. Вебер). На думку німецького філософа і соціолога Г. Зіммеля (1858-1918), він має як позитивні, так і негативні наслідки.

Козер класифікує різні типи конфліктів у відповідності зі ступенем їх нормативної регуляції. На одному кінці моделі можна помістити повністю індустріалізовані конфлікти (типу дуелі), тоді як на його протилежному кінці виявляються абсолютні конфлікти, мета яких полягає не у взаємному врегулюванні спору, а в тотальному винищенні противника. У конфліктах другого типу можливість досягнення згоди сторін зведена до мінімуму, боротьба припиняється тільки у разі повного знищення одного або обох суперників.

Конфлікт — це стосунки між суб'єктами соціальної взаємодії, які характеризуються протиборством за наявності протилежних мотивів (потреб, інтересів, цілей, ідеалів, переконань) чи суджень (думок, поглядів, оцінок тощо).

Для з'ясування суті конфлікту важливо виділити його основні ознаки, сформулювати умови його виникнення.

Наслідки конфлікту можуть бути як негативними, так і позитивними. Для пояснення функцій соціального конфлікту слід звернутися до самого поняття "функція". У суспільних науках функція (від лат. *fundiy* — здійснення, виконання) означає значення і роль, яку певний соціальний процес виконує щодо потреб соціальної системи вищого рівня.

Розрізняють явні та латентні (приховані) функції конфлікту. Явні і латентні функції конфлікту можуть бути як негативними, так і позитивними.

Конструктивні функції конфлікту на особистісному рівні. Деструктивні функції конфлікту виявляються на різних рівнях соціальної системи і виражаються в різних наслідках.

Література.

1. Долинська, Л. В. Психологія конфлікту: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Каравела, 2014. 304 с.
2. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України. Г. І. Луцишин. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
3. Конфліктологія: навчальний посібник. за ред. Г. В. Гребенькова. Львів: Магнолія. 2011. 229 с.
4. Конфліктологія. Д.В. Коваленко, І.М. Шалімова, О.М. Керницький, В.А. Бурбита. Х. 2015. 196 с.
5. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Т. Яхно, І. Куревіна. Центр учбової літератури, 2021. 168 с.
6. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>

Практичне заняття: функції конфліктів, шляхи подолання деструктивних функцій.

Навчальна мета заняття сформувати уявлення про основні концепції конфліктів та їх функції. Вміти визначати поняття конфлікту.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: спеціалізована психологічна аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Визначення конфлікту та його характеристика.
2. Понятійно-категоріальна схема опису конфлікту.
3. Функції конфліктів.

Література.

1. Долинська, Л. В. Психологія конфлікту: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Каравела, 2014. 304 с.
2. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України. Г. І. Луцишин. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
3. Конфліктологія: навчальний посібник. за ред. Г. В. Гребенькова. Львів: Магнолія. 2011. 229 с.
4. Конфліктологія. Д.В. Коваленко, І.М. Шалімова, О.М. Керницький, В.А. Бурбита. Х. 2015. 196 с.
5. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Т. Яхно, І. Куревіна. Центр учбової літератури, 2021. 168 с.
6. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк та ручка, практичні завдання.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Завдання на практичне заняття:

Завдання 1. Проаналізувати конструктивну і деструктивну функції конфліктів, із списку кейсів або свідком (учасником) якого довелося бути здобувачеві.

Завдання 2. Здобувачам пропонується виконати методику на визначення самооцінки комплексу меншовартості і проаналізувати отримані результати.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

На прикінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно конструктивних й деструктивних функцій конфліктології.

Тема № 4. Умови виникнення та причини конфліктів.

Семінарське заняття: умови виникнення та причини конфліктів.

Навчальна мета заняття: сформувати уявлення про умови виникнення та причини конфліктів.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Навчальні питання:

1. Соціально-психологічна характеристика умов виникнення конфліктів.
2. Причини виникнення конфліктів та їх класифікація.
3. Основні механізми виникнення конфліктів.
4. Формули конфліктів.
5. Причини конфліктів.

Методичні вказівки.

Розрізняють поняття «конфліктна особистість», що припускає підвищену готовність особистості до конфліктів і їх продукування, і «конфліктність особистості», що характеризує рису характеру або їх комплекс як інтегративну особистісну властивість, що відрізняється частотою виникнення конфліктів і вступу в них людини.

Є декілька способів управління конфліктом, котрі можна поділити на дві категорії: структурні і міжособистісні.

З'ясування суті того, як саме виникають конфлікти, має істотне значення для визначення способів їх вирішення. У цій темі ми розглянемо деякі з найпростіших механізмів, які були описані в роботах вітчизняних і зарубіжних авторів.

Один з вітчизняних дослідників в області конфліктології В. П. Шейнов наводить три формули конфліктів (А, Б і В). Практичне значення формул конфліктів полягає в тому, що вони дозволяють досить швидко проводити аналіз багатьох конфліктів і знаходити шляхи їх вирішення. При цьому слід пам'ятати, що наведені нижче формули не можуть бути універсальним методом оцінки і вирішення будь-яких конфліктів. У багатьох випадках вони можуть служити лише орієнтиром в складному і суперечливому процесі управління конфліктами.

Теорія трансактного аналізу може бути з успіхом застосована в практиці прогнозування конфліктів і їх попередження в міжособистісній взаємодії (МОВ). Поняття «трансактний аналіз» означає аналіз взаємодій. Центальною категорією цієї теорії є «трансакція». *Трансакція* - це одиниця взаємодії партнерів по спілкуванню, що супроводжується завданням їх позиції. Е. Берн зауважив, що ми в різних ситуаціях займаємо різні позиції по відношенню один до одного, що знаходить своє відображення у взаємодії

(трансакції). Основними позиціями при цьому є три, які умовно називаються Е. Берном: Батько, Дорослий і Дитина.

Особистісні причини конфліктів пов'язані насамперед з індивідуально-психологічними особливостями його учасників. Вони обумовлені специфікою процесів, що відбуваються в психіці людини під час її взаємодії з іншими людьми і навколишнім середовищем. Якщо говорити про причини конфліктів, які переважно можна віднести до психологічних, то важливою серед них буде наступна. У процесі соціальної взаємодії в людини існує певний діапазон варіантів очікуваної поведінки, спілкування, діяльності з боку іншої людини, що є партнером по взаємодії. Варіанти очікуваної поведінки можуть бути бажаними, припустимими, небажаними і неприпустимими. Характер поведінки залежить від індивідуально-психологічних особливостей людини, її психічного стану, ставлення до конкретного партнера по взаємодії, особливостей актуальної ситуації взаємодії. Якщо реальна поведінка партнера укладається в рамки бажаного чи припустимого, то взаємодія продовжується безконфліктно. Небажана поведінка може привести до створення передконфліктної ситуації, а неприпустима — до конфлікту.

Деякі конфлікти відбуваються через те, що рамки припустимої поведінки з боку партнера в людини звужені в результаті її егоїстичної орієнтації, схильності до лідерства і т. п. Рамки припустимої поведінки бувають різними щодо різних партнерів. Те, що дозволяють одному, можуть не дозволити іншому. Нарешті, ці рамки залежать від актуального психічного стану людини.

Питання цільових виступів, доповідей, письмових відповідей:

1. Дайте визначення конфліктогенів.
2. У чому полягає сутність закону ескалації конфліктогенів?
3. Визначте механізм виникнення та способи розв'язання конфлікту за формулою "А".
4. Визначте механізм виникнення та способи розв'язання конфлікту за формулою "Б".
5. Визначте механізм виникнення та способи розв'язання конфлікту за формулою "В".
6. Що таке трансакція? Наведіть алгоритм трансактного аналізу.

Індивідуальне завдання:

Знайдіть або згадайте ті прислів'я і приказки, в яких присутнє прямо протилежне ставлення до конфлікту, наприклад: Поганий мир кращий за добру сварку; Війна - бог всього; У суперечці народжується істина і т.д. Проаналізуйте зібраний матеріал і напишіть, чим можна пояснити такі протиріччя, які доносить до нас народна мудрість.

Література:

1. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
2. Конфліктологія: загальна та юридична: підручник. Л. М. Герасіна, М.П. Требін, О.М. Сахань, В. Д. Воднік. за заг. ред. Л.М. Герасіної. Харків. Право. 2021. 224 с.
3. Котигоренко В. Конфліктологія. Політична енциклопедія. Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К. Парламентське видавництво, 2011. 362 с.
4. Соціальна конфліктологія: підручник. Л. Й. Гуменюк. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. 564 с.
5. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навч. посіб. К. Кондор. 2015. 172 с.
6. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. Для студентів вищ. навч. закл. К. Центр учбової літератури, 2012. 176 с.
7. Сервер Верховної Ради України: <http://www.rada.gov.ua/>
8. Національний інститут стратегічних досліджень <http://www.niss.gov.ua>
9. Портал Інституту соціології Національної академії наук України <http://isoc.com.ua/institute/>

Тема № 5. Структура конфлікту та його динаміка.

Семінарське заняття: структура конфлікту та його динаміка.

Навчальна мета заняття сформулювати уявлення про структуру та динаміку конфлікту.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Навчальні питання:

1. Основні структурні елементи конфлікту.
2. Динаміка конфлікту: періоди та етапи.
3. Динаміка частоти конфліктів в залежності від їх тривалості.

Методичні вказівки.

Здобувачам вищої освіти для роботи на семінарському занятті необхідно знати і розуміти наступні питання.

Аналіз структури конфлікту включає в себе кілька основних складових:

- конфліктуючі сторони;
- зона розбіжностей;
- уявлення про ситуацію;
- мотиви;
- дії;

1. Виникнення конфліктної ситуації. Конфлікт не виникає раптово, миттєво, йому передують приховані або відкриті соціально-психологічні процеси між особистостями або у свідомості особистості, та, нарешті, в якій-небудь групі, тобто спочатку виникає конфліктна ситуація.

2. Усвідомлення об'єктивної конфліктної ситуації. Коли суперечності стають усвідомленими і протилежна сторона відповідає реальним діям (поведінкою), конфлікт стає реальністю, бо тільки сприйняття ситуації як конфліктної породжує відповідну поведінку (із цього також випливає, що суперечність може бути не тільки об'єктивною, тобто реально існуючою, а й суб'єктивною, уявною або тільки сприйнятою такою). Для того щоб конфлікт був усвідомлений, необхідний інцидент, тобто ситуація, при якій одна зі сторін починає діяти, обмежуючи інтереси іншої сторони.

3. Інцидент, мотив конфлікту. Обставини, які сприяють створенню конфлікту, можуть бути різні. Поштовхом для вступу особистості в конфлікт буває, як правило, внутрішнє або зовнішнє спонукання, спричинене особистою реакцією на основі відношення, що вже склалося, особистості до оточуючого її середовища. Такими можуть бути зневажливий жест, міміка, грубе, різке слово, образливий тон, фізична або моральна образа, недоброзичливий погляд, приниження гідності особи, упереджене відношення до особи, необ'єктивна оцінка результату діяльності особистості або групи, байдужість, формалізм, бюрократизм та ін.

4. Розростання та ескалація конфлікту супроводжуються зазвичай зіткненням протидіючих сторін у формі демонстративної поведінки, висловів, а іноді й фізичних дій. Це зіткнення має гострий емоційний характер і відзначається високим ступенем внутрішньої напруженості конфліктуючих.

5. Вирішення конфлікту є заключним етапом динаміки конфлікту, тому що суб'єктивне завершення не усуває причини конфлікту, найчастіше підсилює розбіжності, суперечності, розмежовує групу.

Останній етап розвитку конфлікту можливий як внаслідок зміни об'єктивної конфліктної ситуації, так і за рахунок перетворення її образів, які є в учасників конфлікту.

Конфлікт виникає тільки за певних умов, зовнішніх та/або внутрішніх.

1. Зовнішні умови виникнення конфлікту в основному зводяться до того, що задоволення яких-небудь глибоких і активних мотивів і стосунків особистості стає зовсім неможливим або ставиться під загрозу.

2. Внутрішні умови або передумови займають основне місце у виникненні конфліктів. Серед них насамперед відзначаються особистісні передумови виникнення і розвитку конфліктів (конфліктність як відносна стійка особистісна властивість, деструктивні внутрішні або внутрішньоособистісні конфлікти, акцентуації характеру, ригідність мислення і поведінки, негативні стереотипи поведінки, що склалися, та ін.). Джерела конфліктів викликають передумови і причини виникнення конфліктних ситуацій та ескалації конфліктів.

Питання цільових виступів, доповідей, письмових відповідей:

1. Передумови розгортання конфлікту.

2. Чи є зв'язок між спірною ситуацією, конфліктною ситуацією, інцидентом і конфліктом?

3. Суть динаміки конфлікту.
4. Дві моделі опису конфлікту: структурна і процесуальна.

Індивідуальне завдання:

1. Основні етапи процесу конфлікту (на прикладі).
2. Побудувати графік процесу конфлікту за його фазами (на прикладі).
3. Розібрати конфліктну ситуацію (перегляд відео) за двома моделями опису конфлікту.

Література.

1. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
2. Конфліктологія: загальна та юридична: підручник. Л. М. Герасіна, М.П. Требін, О.М. Сахань, В. Д. Воднік. за заг. ред. Л.М. Герасіної. Харків. Право. 2021. 224 с.
3. Котигоренко В. Конфліктологія. Політична енциклопедія. Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К. Парламентське видавництво, 2011. 362 с.
4. Соціальна конфліктологія: підручник. Л. Й. Гуменюк. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. 564 с.
5. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навч. посіб. К. Кондор. 2015. 172 с.
6. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. Для студентів вищ. навч. закл. К. Центр учбової літератури, 2012. 176 с.
7. Сервер Верховної Ради України: <http://www.rada.gov.ua/>
8. Національний інститут стратегічних досліджень <http://www.niss.gov.ua>
9. Портал Інституту соціології Національної академії наук України <http://isoc.com.ua/institute/>

Практичне заняття: структура та динаміка конфлікту.

Навчальна мета заняття сформулювати уявлення про структуру та типологію конфлікту.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: спеціалізована психологічна аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Поняття структури конфлікту.
2. Опис конфлікту.
3. Динаміка конфлікту.

Література.

1. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>

2. Конфліктологія: загальна та юридична: підручник. Л. М. Герасіна, М.П. Требін, О.М. Сахань, В. Д. Воднік. за заг. ред. Л.М. Герасіної. Харків. Право. 2021. 224 с.
3. Котигоренко В. Конфліктологія. Політична енциклопедія. Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К. Парламентське видавництво, 2011. 362 с.
4. Соціальна конфліктологія: підручник. Л. Й. Гуменюк. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. 564 с.
5. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навч. посіб. К. Кондор. 2015. 172 с.
6. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. Для студентів вищ. навч. закл. К. Центр учбової літератури, 2012. 176 с.
7. Сервер Верховної Ради України: <http://www.rada.gov.ua/>
8. Національний інститут стратегічних досліджень <http://www.niss.gov.ua>
9. Портал Інституту соціології Національної академії наук України <http://isoc.com.ua/institute/>

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк та ручка, практичні завдання.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Завдання на практичне заняття:

Необхідно проаналізувати дві типології конфліктів - 1) Є. А. Уткіна і 2) А. Я. Анцупова і А. І. Шипілова.

Мета завдання - порівняти їх між собою і дати свою оцінку кожній з них. Проаналізувати переваги і недоліки (якщо вони є) кожної з типологій, і дати свою власну класифікацію конфліктів спираючись на ці дві.

Одна з істотних ознак конфлікту складає характер і особливості сторін, що беруть участь в ньому. Від того, ким представлені конфліктуючі сторони, вирішальним чином залежать характеристики конфлікту ... Виходячи з цього базова типологія конфліктів матиме такий вигляд.

Основний об'єкт конфліктології становлять сім видів соціальних конфліктів. Міжособистісні конфлікти являють собою зіткнення інтересів двох людей. Якщо начальник відділу протиставив себе групі підлеглих, то це буде конфлікт типу «особистість-група». Боротьба в вчительському колективі середньої школи між прихильниками директора і його противниками - це конфлікт між малими групами. Середні соціальні групи за кількісним складом займають проміжне положення між малими та великими. Якщо кількість учасників конфлікту перевищує декілька сотень чоловік, то це конфлікт між великими соціальними групами. Міжнародні конфлікти є боротьбою між двома державами або їх коаліціями. Може також виникнути конфлікт між державою і групою держав. Крім того, коаліції держав можуть

налічувати від декількох учасників до великого числа їх. Це впливає на характер міжнародного конфлікту.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

На прикінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно динаміки конфлікту та типологій за якими класифікуються конфлікти.

Тема № 6. Класифікації конфліктів.

Семінарське заняття: підходи до класифікації конфліктів.

Навчальна мета заняття сформувати уявлення про класифікації конфліктів.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Навчальні питання:

1. Поняття «класифікація» та її види.
2. Сучасні класифікації конфліктів.
3. Загальна класифікація конфліктів.
4. Класифікація конфліктів за С. М. Ємельяновим.

Методичні вказівки.

Класифікація є видом поділу поняття, але вона відрізняється від звичайного поділу. При класифікації поділ відбувається не за будь-якою ознакою, а за найістотнішою, такою, що визначає характер усіх останніх ознак предметів, котрі класифікуються, і дає змогу установити для кожного класу чітко визначене, постійне місце серед інших класів.

Допоміжна класифікація — розміщення предметів або явищ у певному порядку за якоюсь зовнішньою ознакою

Природна класифікація — це розподіл предметів або явищ за групами (класами) на основі їхніх істотних ознак.

Будь-яка класифікація відносна. Із розвитком науки вона уточнюється, доповнюється, замість однієї класифікації створюється нова, більш адекватна дійсності. Кожна класифікація приблизна, вона в огрубілій формі розкриває зв'язки між предметами, що класифікуються.

С. Чейз запропонував 18-рівневу структурну класифікацію, що охоплює конфліктні явища від внутрішньоособистісних і міжособистісного рівня до конфліктів між державами, націями і т. д., аж до протистояння Сходу і Заходу.

Вітчизняний дослідник А. Г. Здравомислов, ґрунтуючись на роботах Н. Смелзер, наводить такий ряд рівнів конфліктуючих сторін. 1. міжособистісні конфлікти. 2. Міжгрупові конфлікти

Індивідуальне завдання

Проаналізувати переваги і недоліки (якщо вони є) кожної з типологій, і дати свою власну класифікацію конфліктів спираючись на ці дві.

Література.

1. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Києво-Могилянська академія. 2015. 222 с.
2. Долинська, Л. В. Психологія конфлікту: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Каравела, 2014. 304 с.
3. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України. Г. І. Луцишин. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
4. Конфліктологія: навчальний посібник. за ред. Г. В. Гребенькова. Львів: Магнолія. 2011. 229 с.
5. Конфліктологія. Д.В. Коваленко, І.М. Шалімова, О.М. Керницький, В.А. Бурбита. Х. 2015. 196 с.
6. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Т. Яхно, І. Куревіна. Центр учбової літератури, 2021. 168 с.
7. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
8. Конфліктологія: загальна та юридична: підручник. Л. М. Герасіна, М.П. Требін, О.М. Сахань, В. Д. Воднік. за заг. ред. Л.М. Герасіної. Харків. Право. 2021. 224 с.
9. Котигоренко В. Конфліктологія. Політична енциклопедія. Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К. Парламентське видавництво, 2011. 362 с.

Тема № 7. Психодіагностичні методики конфліктів та їх характеристика.

Практичне заняття: психодіагностичні методики конфліктів та їх класифікація.

Навчальна мета заняття сформулювати уявлення про психодіагностичні методики конфліктів, навчитися використовувати методики в діагностиці конфліктів.

Кількість годин - 4 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: спеціалізована психологічна аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Методика дослідження міжособистісного сприйняття у конфліктній ситуації А.І.Ташевої (модифікація О.В.Місенко).
2. Методика «Управління міжособистісними конфліктами» (Д.Веттен, К.Камерон).
3. Методика «Оцінка рівня компетентності у вирішенні конфліктів» (П.П.Хеппнер, І.Х.Петерсен).
4. Модульний соціотест Анцупова (МСА): його призначення та достоїнства.
5. «Трансактний аналіз конфліктів» (метод тестування і рішення ситуаційних завдань).

Література.

1. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Києво-Могилянська академія. 2015. 222 с.
2. Долинська, Л. В. Психологія конфлікту: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Каравела, 2014. 304 с.
3. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України. Г. І. Луцишин. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
4. Конфліктологія: навчальний посібник. за ред. Г. В. Гребенькова. Львів: Магнолія. 2011. 229 с.
5. Конфліктологія. Д.В. Коваленко, І.М. Шалімова, О.М. Керницький, В.А. Бурбита. Х. 2015. 196 с.
6. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Т. Яхно, І. Куревіна. Центр учбової літератури, 2021. 168 с.
7. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
8. Конфліктологія: загальна та юридична: підручник. Л. М. Герасіна, М.П. Требін, О.М. Сахань, В. Д. Воднік. за заг. ред. Л.М. Герасіної. Харків. Право. 2021. 224 с.
9. Котигоренко В. Конфліктологія. Політична енциклопедія. Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К. Парламентське видавництво, 2011. 362 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк та ручка, практичні завдання.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Завдання на практичне заняття. Провести методики та навчитися їх інтерпретувати.

1. Методика дослідження міжособистісного сприйняття у конфліктній ситуації А.І.Ташевої (модифікація О.В.Місенко).

2. Методика «Управління міжособистісними конфліктами» (Д.Веттен, К.Камерон).

3. Методика «Оцінка рівня компетентності у вирішенні конфліктів» (П.П.Хеппнер, І.Х.Петерсен).

4. Модульний соціотест Анцупова (МСА): його призначення та достоїнства.

5. «Трансактний аналіз конфліктів» (метод тестування і рішення ситуаційних завдань).

Розвиток у студентів навичок оцінки конфліктності між суб'єктами соціальної взаємодії на основі трансактного аналізу, а також пошуку варіантів розв'язання таких конфліктів.

Студенти отримують установку на проведення практичного заняття у формі рішення ситуаційних завдань. Їм повідомляється тема і мета заняття. Даються вказівки на повторення основних понять з даної теми: «трансакція», «поведінкові позиції Батька, Дорослого, Дитини»; «Алгоритм застосування трансактного аналізу».

В ході заняття студентам пропонується тест «Батько - Дорослий - Дитина».

Після проходження тесту необхідно розмістити відповідні символи в порядку убування ваги. Якщо вийшла формула БДД, то це свідчить про розвинуте почуття відповідальності, імпульсивність, безпосередність і не схильність до повчань. Це допомагає вам в будь-якій справі, пов'язаній зі спілкуванням, колективною працею, творчістю.

Гірше, якщо на першому місці стоїть Б, категоричність і самовпевненість протипоказані, наприклад, педагогу, організатору, словом, усім, хто в основному має справу з людьми, а не з машинами.

Поєднання БДД часом здатне ускладнити життя власникові такої характеристики. «Батько» з дитячою безпосередністю ріже «правду-матку», ні в чому не сумніваючись.

Д на чолі пріоритетної формули - цілком прийнятний варіант, скажімо, для наукової роботи. Але дитяча безпосередність хороша до певних меж. Якщо вона починає заважати справі, то, значить, пора взяти свої емоції під контроль.

Індивідуальні завдання.

1. Здійснити психологічно-конфліктологічний аналіз (побудувати портрет) особистості на основі пройдених методик.
2. Здійснити порівняльний аналіз за отриманими результатами поведінки в конфлікті.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

На прикінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно проведення методик і стосовно їх інтерпретації.

Тема № 8. Стили поведінки в конфліктах.

Практичне заняття: характеристика стилів поведінки особистості в конфліктах.

Навчальна мета заняття сформулювати уявлення про основні стилі поведінки в конфліктах.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: спеціалізована психологічна аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Позиції та стилі поведінки учасників конфлікту.
2. Класифікація та визначення «конфліктних» у спілкуванні людей.
3. Моделі поведінки в конфлікті.
4. Типологія та визначення «конфліктних» у спілкуванні людей за К.Томасом.

Література.

1. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Києво-Могилянська академія. 2015. 222 с.
2. Долинська, Л. В. Психологія конфлікту: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Каравела, 2014. 304 с.
3. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України. Г. І. Луцишин. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
4. Конфліктологія: навчальний посібник. за ред. Г. В. Гребенькова. Львів: Магнолія. 2011. 229 с.
5. Конфліктологія. Д.В. Коваленко, І.М. Шалімова, О.М. Керницький, В.А. Бурбита. Х. 2015. 196 с.
6. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Т. Яхно, І. Куревіна. Центр учбової літератури, 2021. 168 с.
7. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
8. Конфліктологія: загальна та юридична: підручник. Л. М. Герасіна, М.П. Требін, О.М. Сахань, В. Д. Воднік. за заг. ред. Л.М. Герасіної. Харків. Право. 2021. 224 с.
9. Котигоренко В. Конфліктологія. Політична енциклопедія. Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К. Парламентське видавництво, 2011. 362 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк та ручка, практичні завдання.

План проведення заняття:**I. Порядок проведення вступу до заняття.**

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Повторюємо лекційний матеріал. Виділяють три основні стилі поведінки: деструктивний, коригувальний і прогностичний.

Деструктивний стиль поведінки заперечує можливість поступок і компромісів, що розцінюються як прояв слабкості.

Коригувальний стиль характеризується відставанням оцінки ситуації, тому реакція на конфлікт виникає вже після його початку. Прогностичний стиль характеризується заздалегідним проведенням аналізу небезпечних зон,

що найчастіше дозволяє уникнути небажаних конфліктів. Типи конфліктних особистостей варто розбити на два різновиди: ситуативно-конфліктні і перманентно-конфліктні. Для першого різновиду людей конфліктність – це не властивість характеру, а реакція на конкретну ситуацію. Їх готовність в окремих випадках йти на конфлікт викликається відсутністю іншого виходу з конфліктної ситуації. Другий різновид людей - індивіди, для яких конфліктність – постійна властивість власного характеру і поведінки

Детальніше розглянемо головні стилі вирішення конфлікту, в основу яких покладено систему, яку називають методом Томаса — Кілмена (метод розроблений К. Томасом і Р. Кілменом у 1972 році).

Завдання на практичне заняття. Провести методики та навчитися їх інтерпретувати.

Для опису типів поведінки людей в конфліктах (точніше, в конфлікті інтересів) К. Томас вважає застосовувану двомірну модель регулювання конфліктів, основними в якій є кооперація, пов'язана з увагою людини до інтересів інших людей, залучених в ситуацію, і напористість, для якої характерний акцент на власних інтересах.

Виділяється п'ять способів регулювання конфліктів, позначені відповідно до двох основними вимірами (кооперація і напористість):

1. Змагання (конкуренція) - прагнення домогтися своїх інтересів на шкоду іншому.
2. Пристосування - принесення в жертву власних інтересів заради іншого.
3. Компроміс - угода на основі взаємних поступок; пропозиція варіанту, що знімає виникле протиріччя.
4. Уникнення - відсутність прагнення до кооперації і відсутність тенденції до досягнення власних цілей.
5. Співробітництво - учасники ситуації приходять до альтернативи, повністю задовольняє інтереси обох сторін.

У своєму опитувальнику по виявленню типових форм поведінки К. Томас описує кожний з п'яти перерахованих можливих варіантів 12 судженнями про поведінку індивіда в конфліктній ситуації. У різних поєднаннях вони згруповані в 30 пар, у кожній з яких респонденту пропонується вибрати те судження, яке є найбільш типовим для характеристики його поведінки.

Відповіді на питання заносяться в бланк.

Ключ до опитувальника.

1. Суперництво: 3А, 6В, 8А, 9В, 10А, 13В, 14В, 16В, 17А, 22В, 25А, 28А.
2. Співпраця: 2В, 5А, 8В, 11А, 14А, 19А, 20А, 21В, 23В, 26В, 28В, 30В.
3. Компроміс: 2А, 4А, 7В, 10В, 12В, 13А, 18В, 22А, 23А, 24В, 26А, 29А.
4. Уникнення: 1А, 5В, 6А, 7А, 9А, 12А, 15В, 17В, 19В, 20В, 27А, 29В.
5. Пристосування: 1В, 3В, 4В, 11В, 15А, 16А, 18А, 21А, 24А, 25В, 27В, 30А.

Обробка результатів

У ключі кожна відповідь А чи В дає уявлення про кількісне вираження: суперництва, співпраці, компромісу, уникнення і пристосування. Якщо відповідь збігається з зазначеним у ключі, їй присвоюється значення 1, якщо не збігається, то присвоюється значення 0. Кількість балів, набраних індивідом за кожною шкалою, дає уявлення про вираженість у нього тенденції до прояву відповідних форм поведінки в конфліктних ситуаціях.

Індивідуальне завдання.

1. Робота в малих групах.

Заповнити таблицю на основі Методика визначення переважного стилю поведінки особистості в конфлікті К.Томаса.

Спосіб	Сутність	Умови застосування	Недоліки
Суперництво			
Уникнення			
Поступка, пристосування			
Компроміс			
Співробітництво			

ІІІ. Порядок проведення заключної частини заняття.

На прикінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно проведеної методики. Визначають переважний стиль поведінки особистості в конфлікті та переваги і недоліки того або іншого стилю поведінки.

Тема № 9. Переговори як один з основних видів завершення конфлікту.

Семінарське заняття: переговори як форма завершення конфлікту.

Навчальна мета заняття сформулювати уявлення про переговори в конфлікті.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Навчальні питання:

1. Форми завершення конфлікту за А. І. Шипіловим.
2. Переговори як засіб завершення конфліктів.
3. Стратегії ведення переговорів.
4. Психологічні умови успіху на переговорах.
5. Посередницька діяльність у завершенні конфліктів.
6. Запровадження процедури медіація у вирішенні конфліктів.
7. Основні принципи ненасильницького спілкування.

Методичні вказівки.

На семінарському занятті здобувачі вищої освіти повинні орієнтуватися в наступних питаннях.

Шипілов А. І. визначає, що конструктивне вирішення конфлікту залежить в значній мірі від влади, авторитету, ролі та особистісних якостей посередника. На їх думку, третя сторона може забезпечувати:

- вольове завершення конфлікту (третейський суддя або арбітр);
 - розведення учасників конфлікту (третейський суддя або арбітр);
 - блокування подальшої боротьби і конфліктної протидії (третейський суддя, арбітр, спостерігач);
 - застосування санкцій до учасників конфлікту (третейський суддя або арбітр);
 - визначення правого або неправого (третейський суддя або арбітр);
 - надання допомоги у пошуках рішення (помічник або посередник);
 - сприяння нормалізації стосунків (помічник або посередник);
 - надання допомоги в організації спілкування (помічник або посередник);
 - контроль за виконанням домовленостей або контрактів (арбітр, посередник, спостерігач).
- Технологія посередництва або підключення третьої сторони (медіатора) є найбільш ефективною саме у мирному вирішенні різноманітних видів конфлікту, в тому числі і воєнних. Останніми роками з'явилося багато досліджень в області медіації, стосовно особливого підбору кадрів для посередництва і форм їх професійної підготовки/

Переговори є реальною, найсучаснішою і однією з найефективніших психотехнологій вирішення (розв'язання) конфліктів. При цьому переговорний процес є однією з основних і ефективних форм участі третьої особи (посередника) у розв'язанні конфліктів. Знання психологічних основ поведінки у переговорному процесі конфліктуючих сторін, психологічних механізмів їх впливу є одним з умов успішного управління цим процесом.

Медіація як сучасна психотехнологія вирішення конфліктів Найбільш поширеними психотехнологіями вирішення (розв'язання) конфліктів є посередництво або медіація (застосування третьої сторони в врегулюванні конфліктів).

Третя сторона — індивід або група, зовнішня по відношенню до конфлікту двох або більш учасників, що намагається допомогти в досягненні згоди. Виділяються декілька типів участі (або ролей) третьої сторони у вирішенні конфлікту: арбітра, посередника, помічника, консультанта. Вони розрізняються ступенем контролю третьої сторони за рішеннями, що схвалюються і приймаються. Найбільш значна влада третьої сторони в ролі арбітра. Арбітр вивчає суть проблеми, обговорює її з учасниками конфлікту, а потім виносить остаточне і обов'язкове для виконання рішення.

Визначаються наступні психологічні принципи, що регламентують процес арбітражу:

- довіра арбітру щодо застосування врегульовальних процедур і арбітрування йому компетентності у застосуванні процесуальних форм (норм) при вирішенні конфліктів;

- визнання того, що центр прийняття ефективного рішення — арбітр, діяльність якого міститься у зваженому оцінюванні (кваліфікації) випадку згідно з визначеними раніше нормами і правилами;
- компетентність арбітра у предметі конфлікту, в тому числі арбітр повинен розбиратися як у предметі конфлікту, так і в правах і правових формах;
- компетентність арбітра у дознанні і прийнятті рішення. Арбітр повинен розбиратися у процесі встановлення фактичних обставин, які приводять до конфлікту, а також в нормах прийняття рішень.

Суттєвим в ефективності арбітражу є: ефективність сценарію, довіра до арбітра у конфліктному процесі та його компетентність. Важливим також доцільність арбітражу як ефективної форми вирішення конфлікту. Менш авторитетна роль посередника (медіатора), який, володіючи спеціальними знаннями обговорюваної проблеми, бере участь в її обговоренні, проте остаточне рішення ухвалюється учасниками самостійно. Найбільш незначна роль у помічника, який зайнятий головним чином вдосконаленням процесу обговорення проблеми і не включається в полеміку з приводу змісту проблеми і ухвалення остаточного рішення.

Досить ефективним є вирішення конфлікту за допомогою помічника, якого включають або який включається сам у процес вдосконалення процесу обговорення проблеми конфлікту, допомагає в організації зустрічей і переговорів, при цьому не включається у полеміку або дискусію з приводу змісту проблеми і прийняття кінцевого рішення. Досить доцільним буває і позиція спостерігача, який своєю присутністю в зоні конфлікту стримує сторони від порушень раніше досягнутих домовленостей або від взаємної агресії. Присутність спостерігача в конфлікті створює умови для вирішення дискусійних проблем шляхом переговорів.

Література.

1. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Т. Яхно, І. Куревіна. Центр учбової літератури, 2021. 168 с.
2. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
3. Конфліктологія: загальна та юридична: підручник. Л. М. Герасіна, М.П. Требін, О.М. Сахань, В. Д. Воднік. за заг. ред. Л.М. Герасіної. Харків. Право. 2021. 224 с.
4. Котигоренко В. Конфліктологія. Політична енциклопедія. Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К. Парламентське видавництво, 2011. 362 с.
5. Соціальна конфліктологія: підручник. Л. Й. Гуменюк. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. 564 с.
6. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навч. посіб. К. Кондор. 2015. 172 с.
7. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. Для студентів вищ. навч. закл. К. Центр учбової літератури, 2012. 176 с.

Додаткова:

1. Калаур С. М., Фалинська З. З. Соціальна конфліктологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Т. Астон. 2010. 360 с.
2. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України / Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
3. Конфліктологія: навчальний посібник /за ред. Г. В. Гребенькова. Львів : Магнолія, 2011. 229 с. .

Практичне заняття: головні аспекти ведення переговорів.

Навчальна мета заняття сформулювати уявлення про ведення переговорів.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: спеціалізована психологічна аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Основні етапи переговорів.
2. Вирішення ситуативних завдань.

Література.

8. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Т. Яхно, І. Куревіна. Центр учбової літератури, 2021. 168 с.
9. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УЖНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
10. Конфліктологія: загальна та юридична: підручник. Л. М. Герасіна, М.П. Требін, О.М. Сахань, В. Д. Воднік. за заг. ред. Л.М. Герасіної. Харків. Право. 2021. 224 с.
11. Котигоренко В. Конфліктологія. Політична енциклопедія. Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К. Парламентське видавництво, 2011. 362 с.
12. Соціальна конфліктологія: підручник. Л. Й. Гуменюк. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. 564 с.
13. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навч. посіб. К. Кондор. 2015. 172 с.
14. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. Для студентів вищ. навч. закл. К. Центр учбової літератури, 2012. 176 с.

Додаткова:

1. Калаур С. М., Фалинська З. З. Соціальна конфліктологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Т. Астон. 2010. 360 с.
2. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України / Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
3. Конфліктологія: навчальний посібник /за ред. Г. В. Гребенькова. Львів : Магнолія, 2011. 229 с. .

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк та ручка, практичні завдання.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Повторюємо лекційний матеріал.

В організації переговорів при вирішенні конфліктів технологічно важливим і необхідним є:

- підготовка переговорів;
- поведінка учасників переговорів.
- ведення і завершення переговорів.

Завдання.

1. Робота в малих групах. Конфліктну ситуацію вирішити за допомогою переговорів.

2. За допомогою ненасильницького спілкування вирішити конкретні конфліктні ситуації.

Конфліктні ситуації.

1. У бригаді працюють три людини, виконуючи однакову роботу. Один з членів бригади проявляє велику активність, тим самим забезпечує кращий результат роботи всієї бригади. Начальник, помічаючи це, виділяє цьому працівникові більшу премію, ніж іншим. Отримуючи зарплату, ці інші обралися: чому їм заплатили менше, ніж іншому, якого вони і звинуватили в «підлабузництві».

2. Жінка працює секретарем директора. По суті її роботи у директора претензії немає, але ... У неї двоє дітей шкільного віку. Вони часто телефонують їй на роботу і ось ці її розмови дратують директора. В той же час вона не може заборонити дітям дзвонити їй, так як вона повинна знати, що з ними і чим вони займаються.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно вирішення конфліктів з використанням методу переговорів.

Тема № 10. Внутрішньоособистісний конфлікт.

Семінарське заняття: зміст та структура внутрішньоособистісного конфлікту.

Навчальна мета заняття сформувати уявлення про внутрішньоособистісний конфлікт та його види.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Навчальні питання:

1. Поняття внутрішньоособистісного конфлікту.
2. Сутність внутрішньоособистісного конфлікту по З. Фрейду.
3. Типи конфліктних ситуацій К. Левіна.
4. Концепція К. Роджерса. Теорія В. Франкла. Теорія О. М. Леонтьєва.
5. Види внутрішньоособистісних конфліктів.
6. Класифікації внутрішньоособистісних конфліктів.

Методичні вказівки.

Кожна людина постійно існує в конфліктній ситуації не лише з соціальним довкіллям, але передусім з самою собою. Ситуація внутрішньоособистісної напруги і суперечності у відомих рамках і мірі не лише природна, але і потрібна для розвитку і вдосконалення самої особи. Будь-який розвиток не може здійснюватися без внутрішніх протиріч, а там, де є протиріччя, є і основа конфлікту.

Наукове вивчення внутрішньоособистісного конфлікту почалося у кінці XIX ст. і було пов'язано в першу чергу з ім'ям засновника психоаналізу - австрійського вченого Зігмунда Фрейда (1856 - 1939), що розкрив біопсихологічний і біосоціальний характер внутрішньоособистісного конфлікту.

Е. Фром, відштовхуючись від ідей Фрейда, стверджує в якості основного конфлікту двох головних інстинктів: інстинкту життя й інстинкту смерті. Любов до життя він називає біофілією, любов до смерті - некрофілією. Некрофілія - злоякісний наслідок психосексуального розвитку особистості, а біофілія - доброякісна, нормальна.

Е. Еріксон орієнтувався на психоаналітичну традицію. Він пов'язує стійкі внутрішньоособистісні конфлікти з віковими кризами.

Великий вклад у вивчення проблеми внутрішньоособистісного конфлікту вніс німецький психолог Курт Левін (1890-1947), який визначив його як ситуацію, в якій на індивіда одночасно діють протилежно-спрямовані сили рівної величини.

Подальший розвиток теорії внутрішньоособистісного конфлікту отримала в працях представників гуманістичної психології. Один з лідерів цього напрямку - американський психолог Карл Роджерс (1902-1987). Фундаментальним компонентом структури особистості, вважає він, являється "Я-концепція" - уявлення особи про саму себе, образ власного "Я", що формується в процесі взаємодії особистості з довкіллям. На основі "Я-концепції" відбувається саморегуляція поведінки людини.

Ще одна дуже популярна теорія внутрішньоособистісного конфлікту розроблена австрійським психологом і психіатром Віктором Франклом, що створив новий напрям в психотерапії - логотерапію. За його визначенням, логотерапія «займається сенсом людського існування і пошуком цього сенсу».

Три типи внутрішньоособистісних (психологічних) конфліктів :

1 Конфлікт потреб. Його основа полягає в тому, що наші потреби можуть протистояти одна одній і спонукають людей до різних дій. Іноді вони хочуть одночасно суперечливих речей і тому не можуть діяти. Наприклад: дитина хоче з'їсти цукерку. Але мати просить його віддати ласощі їй. У такому разі дитина хотіла б з'їсти цукерку, а також віддати її матері. Вона випробовує конфлікт потреб і починає плакати.

2 Конфлікт між потребою і соціальною нормою. Дуже сильна потреба може зіткнутися усередині людини з примусовим імперативом. Незалежно від того, поступається людина або ні цієї потребі, ситуація стає конфліктною.

Численні приклади подібного роду внутрішньоособистісних конфліктів описані З. Фрейдом. У його термінології протиріччя, що викликає цей тип конфлікту, - це протиріччя між Воно (Ід) і Супер-Я (Супер-его). Воно (Ід) - зосередження сліпих інстинктів (або сексуальних, або агресивних), що прагнуть до негайного задоволення. Супер-Я (Супер-его) включає моральні норми, заборони і заохочення, засвоєні особою.

3 Конфлікт соціальних норм. Суть цього конфлікту полягає в тому, що людина зазнає рівнозначного тиску двох протилежних соціальних норм.

Література.

1. Ващенко І. В. Конфліктологія та теорія переговорів: навчальний посібник. К. Знання. 2013. 407 с.
2. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Києво-Могилянська академія. 2015. 222 с.
3. Долинська, Л. В. Психологія конфлікту: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Каравела, 2014. 304 с.
4. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України. Г. І. Луцишин. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
5. Конфліктологія: навчальний посібник. за ред. Г. В. Гребенькова. Львів: Магнолія. 2011. 229 с.
6. Конфліктологія. Д.В. Коваленко, І.М. Шалімова, О.М. Керницький, В.А. Бурбита. Х. 2015. 196 с.

Практичне заняття: внутрішньоособистісний конфлікт.

Навчальна мета заняття сформулювати уявлення про внутрішньоособистісний конфлікт та способи його вирішення.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: спеціалізована психологічна аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Основні підходи до вирішення внутрішньоособистісних конфліктів.
2. Вирішення ситуативних завдань.

Література.

1. Ващенко І. В. Конфліктологія та теорія переговорів: навчальний посібник. К. Знання. 2013. 407 с.
2. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Києво-Могилянська академія. 2015. 222 с.
3. Долинська, Л. В. Психологія конфлікту: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Каравела, 2014. 304 с.
4. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України. Г. І. Луцишин. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
5. Конфліктологія: навчальний посібник. за ред. Г. В. Гребенькова. Львів: Магнолія. 2011. 229 с.
6. Конфліктологія. Д.В. Коваленко, І.М. Шалімова, О.М. Керницький, В.А. Бурбита. Х. 2015. 196 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк та ручка, практичні завдання.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Повторюємо лекційний матеріал.

Внутрішньоособистісний конфлікт, як і всякий інший, не виникає на "порожньому місці". Людина живе у соціальному світі, залучена в різноманітні громадські стосунки, які впливають на неї в різних напрямках і з різним знаком. Жоден індивід як істота соціальна не може розвиватися поза цією системою громадських стосунків. І тільки в суспільстві вона може задовольнити свої потреби, затвердити інтереси і досягти поставлених цілей. Іншими словами, жити в суспільстві і бути вільним від нього не можна. З іншого боку, всяка особа прагне до свободи і самореалізації. Це об'єктивне протиріччя між особою і суспільством спочатку зумовлює появу різних внутрішньоособистісних конфліктів, що мають різноманітні наслідки для розвитку особистості.

1. Причини внутрішньоособистісного конфлікту

Стосунки людини до світу, до інших людей і до самого себе носять суперечливий характер, який обумовлює і суперечить внутрішньої структури особистості. Людина як частина суспільства не може "вискочити" з цілісної системи суперечливих громадських стосунків, які детермінують його свідомість, психіку і весь внутрішній світ.

При конкретнішому розгляді причин внутрішньоособистісного конфлікту їх можна розділити на три види:

- 1) внутрішні причини, що кореняться в протиріччях самої особи;

- 2) зовнішніх причини, обумовлених положенням осіб в соціальній групі;
- 3) зовнішніх причини, обумовлених положенням осіб в суспільстві.

Завдання.

Написати відповіді до кожної ситуації, враховуючи запитання.

Ситуація 1

Героїня роману «Євгеній Онегін» Тетяна Ларіна заявляє: «Але я іншому віддана і буду вік йому вірна». Саме віддана, тобто з нею суспільство, сім'я поступали, як з предметом. Але «буду вік йому вірна» - вирішує для себе Тетяна Ларіна.

В результаті яких роздумів приходить Тетяна Ларіна до такого рішення? Чи можна говорити про наявність у неї внутрішньоособистісного конфлікту? Чому?

Ситуація 2

В результаті внутрішньоособистісних конфліктів діти в деяких сім'ях йдуть в різні релігійні організації.

Чи пов'язано це з особливостями сімейних відносин, відносинами батьків до дитини? Якщо так, то як?

Ситуація 3

Діма, 13 років, зацікавлено розмовляв з мамою про свої нові захоплення. Але ось назустріч йдуть хлопці з його класу. Діма миттєво відійшов від мами на велику відстань.

З чим пов'язана така реакція Діми? У чому може полягати причина внутрішньоособистісного конфлікту хлопчика?

Ситуація 4

Марія Іванівна в школі дає уроки співу. Вважає себе видатним музикантом, хоча ні консерваторії, ні училища не закінчувала.

Чи можна говорити, що жінка переживає ситуацію внутрішньоособистісного конфлікту? Чому? Які можуть бути наслідки даної ситуації?

Ситуація 5

Начальник систематично просить співробітницю сходити в робочий час в магазин, аптеку, подати каву, виконати ще що-небудь не по службовим обов'язкам. Зробити це неважко, проте співробітниця відчуває себе приниженою, не наважуючись відмовитися через страх потрапити в немилість.

Як в даній ситуації повинна вести себе співробітниця? Які варіанти ви бачите?

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

На прикінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно вирішення внутрішньоособистісних конфліктів.

Тема № 11. Міжособистісний конфлікт.

Семінарське заняття: міжособистісний конфлікт.

Навчальна мета заняття сформувати уявлення про міжособистісний конфлікт.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Навчальні питання:

1. Особливості міжособистісного конфлікту.
2. Функції міжособистісного конфлікту.
3. Структура міжособистісного конфлікту.
4. Стилi поведінки в міжособистісному конфлікті.
5. Міжособистісний конфлікт у сім'ї.

Методичні вказівки.

Для роботи на занятті студентам необхідно орієнтуватися в наступних поняттях.

Під міжособистісним конфліктом розуміють відкрите зіткнення взаємодіючих суб'єктів на основі виниклих протиріч, виступаючих у вигляді протилежних цілей, не сумісних в якійсь конкретній ситуації.

Міжособистісним конфлікт проявляється у взаємодії між двома і більше особами. У міжособистісних конфліктах суб'єкти протистоять один одному і з'ясовують свої стосунки безпосередньо, лицем до лица. Це один з найпоширеніших типів конфліктів.

До конструктивних функцій відносять:

- пізнавальну (поява конфлікту виступає як симптом неблагополучних стосунків і прояву виниклих протиріч);
- функцію розвитку (конфлікт є важливим джерелом розвитку його учасників і вдосконалення процесу взаємодії);
- інструментальну (конфлікт виступає як інструмент раз-решения протиріч);
- перебудовну (конфлікт знімає чинники, що підточують існуючі міжособові взаємодії, сприяє розвитку взаєморозуміння між учасниками).

Деструктивні функції конфлікту пов'язані з - руйнуванням існуючої спільної діяльності; - погіршенням або розвалом стосунків; - негативним самопочуттям учасників; - низькою ефективністю подальшої взаємодії та ін.

Ця сторона конфлікту викликає у людей негативне відношення до них і вони прагнуть їх уникати.

Е. Шостром у своїй концепції ділить усіх людей на маніпуляторів і ті, що актуалізуються.

Маніпулятори - це люди, що не довіряють нікому, в тому числі, і собі. Вчинки їх пронизують брехню (фальшивість, шахрайство), неусвідомленість (апатія, нудьга), контроль (замкнутість, умисність) і цинізм (безвір'я). Маніпулятори завжди потенційно конфліктні.

У житті кожної сім'ї, яка існує тривалий час, є періоди, коли в ній відбуваються важливі зміни, здатні викликати конфліктні ситуації. Назвемо основні з них.

Первинний період - відбувається адаптація подружжя один до одного. За статистикою протягом першого року спільного життя руйнуються до 30% шлюбів.

Другий період - поява дітей, яким необхідно приділяти багато уваги, різко обмежує можливості подружжя в професійному зростанні, в задоволенні колишніх захоплень, накопичується втома, можуть проявлятися протилежні представлення з питань виховання і професійної орієнтації дітей. Така обстановка може провокувати міжособові конфлікти.

Третій період - поява нових членів сім'ї у взаємодії - наречених, зятів, онуків, батьків іншої сторони. Що настають зрілий вік і старість також створюють свої проблеми.

Кожен з цих періодів характеризується своїми специфічними конфліктними ситуаціями і конфліктами.

Література.

1. Ващенко І. В. Конфліктологія та теорія переговорів: навчальний посібник. К. Знання. 2013. 407 с.
2. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Києво-Могилянська академія. 2015. 222 с.
3. Долинська, Л. В. Психологія конфлікту: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Каравела, 2014. 304 с.
4. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України. Г. І. Луцишин. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
5. Конфліктологія: навчальний посібник. за ред. Г. В. Гребенькова. Львів: Магнолія. 2011. 229 с.
6. Конфліктологія. Д.В. Коваленко, І.М. Шалімова, О.М. Керницький, В.А. Бурбита. Х. 2015. 196 с.

Практичне заняття: міжособистісний конфлікт.

Навчальна мета заняття сформувати уявлення про міжособистісний конфлікт та шляхи його вирішення.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: спеціалізована аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Специфіка міжособистісного конфлікту.
2. Вирішення ситуативних завдань.

Література.

1. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
2. Конфліктологія: загальна та юридична: підручник. Л. М. Герасіна, М.П. Требін, О.М. Сахань, В. Д. Воднік. за заг. ред. Л.М. Герасіної. Харків. Право. 2021. 224 с.

3. Котигоренко В. Конфліктологія. Політична енциклопедія. Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К. Парламентське видавництво, 2011. 362 с.
4. Соціальна конфліктологія: підручник. Л. Й. Гуменюк. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. 564 с.
5. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навч. посіб. К. Кондор. 2015. 172 с.
6. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. Для студентів вищ. навч. закл. К. Центр учбової літератури, 2012. 176 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк та ручка, практичні завдання.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Повторюємо лекційний матеріал.

Міжособистісний конфлікт— окремий випадок взаємодії людей у процесі їхнього спілкування та спільної діяльності. Найбільш очевидні вияви міжособистісних конфліктів — через взаємні звинувачення, суперечки, нападки та захист.

У кожному міжособистісному конфлікті є два або кілька учасників і певна ситуація їхньої взаємодії. Міжособистісні конфлікти мають деякі специфічні відмінності, що відрізняють їх від інших конфліктів, а саме:

- у міжособистісних конфліктах протидія людей відбувається безпосередньо, тут і тепер, на основі зіткнення їх власних мотивів. Суперники зіткаються обличчям до обличчя;
- у міжособистісних конфліктах має прояв увесь спектр відомих причин, загальних і частковий об'єктивних і суб'єктивних;
- міжособистісні конфлікти для суб'єктів конфліктної взаємодії є своєрідним "полігоном" перевірки характерів, темпераментів, проявом здібностей, волі, інтелекту та інших індивідуально-психологічних особливостей;
- міжособистісні конфлікти відрізняються високою емоційністю та обіймають практично всі сторони стосунків між конфліктуючими суб'єктами;
- міжособистісні конфлікти стосуються інтересів не тільки конфліктуючих, але і тих, з ким вони безпосередньо пов'язані різноманітними міжособистісними стосунками та зв'язками.

Міжособистісний конфлікт можна охарактеризувати, виходячи із предмету суперечки, зіткнення; того, хто в ньому бере участь; того, де відбувається; методів його залагоджування. У будь-якому міжособистісному конфлікті існують, як мінімум, два учасники або конфліктуючі сторони,

визначена конкретна ситуація їх конфліктної взаємодії, в якій відбувається інцидент/інциденти, розвиваються їх наслідки.

Міжособистісні конфлікти відрізняються специфікою і значною кількістю видів, що виділяються за різними класифікаціями

Завдання.

1. Обрати оптимальну стратегію поведінки в даній ситуації та пояснити.
«Дилема в'язня». Ця ситуація полягає в тому, що в'язнів підозрюють в спільному злочині. Вони поміщені в окремі камери. У кожного є можливість повідомити про злочин іншого, сподіваючись отримати менше покарання. Якщо ніхто з них не повідомить про скоєний іншим злочин, обидва отримають незначне покарання; якщо один скаже, а інший ні, той що повідомив буде відпущений на свободу, а інший отримає суворе покарання; якщо вони обидва повідомлять, то обидва отримають невелике покарання, але воно буде більшим, ніж те, що вони могли б отримати, якби обидва промовчали.

2. Дати характеристику нижче наведеним технікам.

1. Маніпуляційні техніки.

Техніка "трюїзми". Техніка "припущення". Техніка "команда, прихована в питаннях". Техніка "використання протилежностей". Техніка "надання всіх варіантів вибору". Техніка "розсіювання" або техніка "вставлених повідомлень". Гедоністична і прагматична маніпуляція.

2. Техніки психологічної оборони та інформаційного діалогу.

Техніка нескінченного уточнення. Техніка зовнішньої згоди, або «наведення туману»; психологічне айкідо. Психологічна амортизація. Техніка зіпсованої платівки (асертивная терапія). Техніка англійського професора. Техніки інформаційного діалогу. Цивілізована конфронтація.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

На прикінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно способів та методів вирішення міжособистісних конфліктів.

Тема № 12. Воєнний конфлікт.

Семінарське заняття: вирішення конфліктів в умовах пандемії.

Навчальна мета заняття сформувати уявлення про психологічні та соціологічні особливості війни.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика війн та їх класифікація
2. Класифікація збройних конфліктів.
3. Характеристика іредентизму, як націоналістичного руху.
4. Врегулювання воєнних конфліктів сучасності.
5. Глобальні міжнародні системи: монополярна, біполярна та мультиполярна.
6. Специфічні особливості воєнно-політичного конфлікту.

Методичні вказівки.

При підготовці відповіді на перше запитання необхідно звернути увагу на наступні моменти.

Для будь-якої держави війна є випробування на ресурсну самодостатність, якщо держава в ході війни здатна довгий час протриматися на власних військових, промислових, продовольчих, людських (і, звичайно, духовно-емоційних: патріотизм, релігія і тому подібне) ресурсах, вона може перемогти. Якщо ж держава існує майже виключно за рахунок торгівлі і не має власних ресурсів, зовнішній ворог легко зможе перервати торгові комунікації і перемогти тільки за рахунок блокади.

У сучасній науці при висвітленні проблеми воєнно-політичних криз поки що немає єдиної наукової концепції виникнення, розвитку і типології воєнних конфліктів та їх визначення. Крапку над “і” не поставлять і воєнні доктрини держав. В Україні навіть фахівці з історії війн плутаються у таких визначеннях та їх тлумаченнях, як “воєнний конфлікт”, “війна”, “збройний конфлікт”, “локальна війна” та інших термінах. Передусім мусимо зазначити, що усі ці терміни передбачають розв’язання протиріч за допомогою воєнної сили. До кінця XIX ст. в історії існувало тільки одне поняття “війна”.

Література.

1. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УЖНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
2. Конфліктологія: загальна та юридична: підручник. Л. М. Герасіна, М.П. Требін, О.М. Сахань, В. Д. Воднік. за заг. ред. Л.М. Герасіної. Харків. Право. 2021. 224 с.
3. Котигоренко В. Конфліктологія. Політична енциклопедія. Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К. Парламентське видавництво, 2011. 362 с.
4. Соціальна конфліктологія: підручник. Л. Й. Гуменюк. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. 564 с.
5. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навч. посіб. К. Кондор. 2015. 172 с.
6. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. Для студентів вищ. навч. закл. К. Центр учбової літератури, 2012. 176 с.

Практичне заняття на тему Воєнний конфлікт.

Навчальна мета заняття: сформувати уявлення про психологічні та соціологічні особливості війни.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія кафедри соціології та психології.

Навчальні питання:

1. Особливості військового конфлікту.
2. Вирішення ситуативних завдань.

Література.

1. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
2. Конфліктологія: загальна та юридична: підручник. Л. М. Герасіна, М.П. Требін, О.М. Сахань, В. Д. Воднік. за заг. ред. Л.М. Герасіної. Харків. Право. 2021. 224 с.
3. Котигоренко В. Конфліктологія. Політична енциклопедія. Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К. Парламентське видавництво, 2011. 362 с.
4. Соціальна конфліктологія: підручник. Л. Й. Гуменюк. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. 564 с.
5. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навч. посіб. К. Кондор. 2015. 172 с.
6. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. Для студентів вищ. навч. закл. К. Центр учбової літератури, 2012. 176 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк та ручка, практичні завдання.

План проведення заняття

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку практичного заняття викладач вітає студентів, називає тему, мету, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Аналіз конфлікту як соціального феномена включає розгляд його структури і функцій. Не знаючи того і іншого, важко управляти конфліктними відносинами і взагалі осмислено підходити до цього явища.

Практичні завдання

Завдання.

1. Робота в малих групах. Навести приклади військових конфліктів. Визначити суб'єктів, причини, зміст. Запропонувати шляхи вирішення.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

На прикінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно способів та методів вирішення конфліктів під час пандемії.

3. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Брич В. Я. Психологія управління: навчальний посібник. К. Кондор-Видавництво, 2013. 384 с.

2. Ващенко І. В. Конфліктологія та теорія переговорів: навчальний посібник. К. Знання. 2013. 407 с.
3. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Києво-Могилянська академія. 2015. 222 с.
4. Долинська, Л. В. Психологія конфлікту: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Каравела, 2014. 304 с.
5. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України. Г. І. Луцишин. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
6. Конфліктологія: навчальний посібник. за ред. Г. В. Гребенькова. Львів: Магнолія. 2011. 229 с.
7. Конфліктологія. Д.В. Коваленко, І.М. Шалімова, О.М. Керницький, В.А. Бурбита. Х. 2015. 196 с.
8. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Т. Яхно, І. Куревіна. Центр учбової літератури, 2021. 168 с.
9. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
10. Конфліктологія: загальна та юридична: підручник. Л. М. Герасіна, М.П. Требін, О.М. Сахань, В. Д. Воднік. за заг. ред. Л.М. Герасіної. Харків. Право. 2021. 224 с.
11. Котигоренко В. Конфліктологія. Політична енциклопедія. Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К. Парламентське видавництво, 2011. 362 с.
12. Соціальна конфліктологія: підручник. Л. Й. Гуменюк. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. 564 с.
13. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навч. посіб. К. Кондор. 2015. 172 с.
14. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. Для студентів вищ. навч. закл. К. Центр учбової літератури, 2012. 176 с.

Додаткова:

1. Калаур С. М., Фалинська З. З. Соціальна конфліктологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Т. Астон. 2010. 360 с.
2. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України / Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.
3. Конфліктологія: навчальний посібник /за ред. Г. В. Гребенькова. Львів : Магнолія, 2011. 229 с. .
4. Мороз О. В. Теорія конфліктів в контексті побудови загальної моделі ефективності сучасного підприємства: монографія. Вінниця. Видавництво ВНТУ. 2010. 255 с
5. Русинка І. Психотехнологія управління конфліктами. Вища школа. 2013. №1. С. 72.
6. Скібіцька, Л. І. Конфліктологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. Кондор. 2011. 383 с.

7. Управління конфліктами: текст лекцій : навч. посіб. Г. В. Жаворонкова, О. М. Скібіцький, Т. В. Сівашенко, О. І. Туз. К. Кондор, 2013. 172 с

Електронні ресурси

1. Сервер Верховної Ради України: <http://www.rada.gov.ua/>
2. Національний інститут стратегічних досліджень <http://www.niss.gov.ua>
3. Портал Інституту соціології Національної академії наук України <http://isoc.com.ua/institute/>